

A jogtörténet kutatása, oktatása és módszertani kérdései a régi debreceni jogi egyetemen

HAJDU JÓZSEF ÁKOS

Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

1. Bevezetés

Jelen tanulmány célja a Debreceni Egyetem 1914–1949-ig fennálló jogi karán oktató jogtörténészek – Szentpéteri Kun Béla, Iványi Béla, Baranyai Béla és Flachbarth Ernő – életének, módszertanának és kisebb mértékben munkásságának a bemutatása.

2. Módszertani alapvetés

A módszeres jogtörténetírás a XVIII. század második felében kezdődött, de nagyobb változásokon a felvilágosodás időszakában esett át. A módszeres fel-táró, elemző munkák – a leíró tanulmányok után – Magyarországon a két Kovachicnál jelentek meg először. Jelentős tudományos előrelépést jelentett Magyarországon a történeti jogi irány és Frank Ignác munkássága és tudományszeres hagyatéka, valamint a Hajnik Imre által fémjelzett pozitív jogi irány is. Végül a tudományos, módszertani anyag egységes szintézissé érlelése a XIX–XX. századra testálható.

2.1. A történeti jogi irány hatása a jogtörténetre

A felvilágosodás, a romantika, a liberalizmus és a jakobinus mozgalom formajegyeinek ismertetését mellőzve, tanulmányomat a történeti jogi irány bemutatásával kezdem. A Friedrich Carl von Savigny¹ nevével fémjelzett történeti jogi iskola irányának szellemi eredői a francia forradalom eszméivel való szembenállásból és az ebből fakadó nacionalizmusból táplálkoztak. Savigny szerint a megfelelő jog(történet)tudomány előfeltétele a minél behatóbb historikus vizsgálódások folytatása.²

Jellemzői:

- A történeti iskola a polgári jellegű irodalom, a magánjogtudomány keretei között kezdte meg munkásságát (szemlélete polgári, nacionalista jellegűt mutat).
- Gondolatiságában a romantika és az idealista történetfilozófia jegyei egyaránt megtalálhatóak.

¹ Mellette természetesen Georg Friedrich Puchta érdemei is említésre érdemesek, de én inkább azért Savignyt emelem ki, mivel Magyarországon az ő tanai váltottak ki nagyobb hatást.

² Horváth Pál: *Tudománytörténeti és módszertani kérdések a jogtörténet köréből*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974. 102. o.

- Alapeszméje a liberalizmus és a természetjogi irány keretei között keletkező általános jogtörténet tagadása, az egyetemes fejlődést kereső kutatók elutasítása.
- A történelmi jog felé fordulás, annak konzerválása. A historizmus és a jogtudomány összekapcsolása.
- A nemzeti jogtörténetírás kialakulása és felvirágzása is azzal függ össze, hogy a tradicionális nemzeti jogfejlődés vizsgálatának a létjogosultságát hirdette. A nemzeti sajátosságok és a misztikus „népszellem” előtérbe helyezése: „*A jogfejlődés egyetemes törvényeit tagadva előtérbe állították a történelmi fejlődés sajátos vonásait, amit a „népszellem”-re vezettek vissza*”.³
- Szembenállás: a kodifikációval, az idegen jogokkal valamint egyaránt a klasszikus és a modern burzsoá jogelvekkel is.
- A magyar irányzatára jellemző még a katedratudományok háttérbe szorulása, az egyetem falain kívüli tudományos élet, valamint a kutatásokat serkentő irodalmi viták elmaradása.
- Összegezve: visszafelé tekintő, restaurációs aspektus, ami az adott kor történelmi helyzetében egy jogos reakció volt az állam részéről.

Magyarországi követei közül legjelentősebb Wenzel Gusztáv. Tudományos munkásságát egy bizonyos kettősség, a liberális nacionalista irány és a történelmi-jogi irány jelenléte, tehát az „ellenállva-alkalmazkodás”⁴ módszere jellemezte. Wenzel képviselte „...romantikus nacionalista eszmékkal átszőtt történelmi jogi irányt...” valamint az általa folytatott irodalmi és forrásfeltáró tevékenységet „*egyaránt jellemzi... a történelmi-jogi iskola ősforrásainak a kritikátlan felmagasztalása, és a magyar jogi historizmus romantikus nacionalizmusának az újjáélesztése*”.⁵

Az iskola kritikájaként értelmezhető az a tény, hogy konzervatív szemlélete révén a történelmi jog felé fordulva, annak hártóját nem volt képes átszakítani.

2.2. A pozitív jogi historizmus

A módszertani elvek sorában a pozitív jogtörténet talán a legegységesebb, ellentmondásoktól mentes és módszertanilag legfejlettebb irányzat. Tanulva az elődeik hibáiból, képviselői jelesül olyan elveket fogalmaztak meg, munkáikban olyan módszereket alkalmaztak, amelyek révén méltán nevezhetjük ezt az iskolát a modern jogtörténet-tudomány módszertanát megalapozó egyik legjelentősebb irányzatnak.

³ Horváth Pál: *Tudománytörténeti és módszertani...* 274. o.

⁴ Horváth Pál: *Tudománytörténeti és módszertani...* 249. o.

⁵ Horváth Pál: *Meghatározó tudós elmék és eredmények a hazai jogi tudományosság fejlődésében.* In: Századok, 2006/3. sz. 13. o. Valamint fontos látni, hogy nemcsak Wenzel, de a kor egészének a közgondolkodását ez a szemlélet járta át: „*Ragaszkodás a történelmi jog intézményeihez, az idegen jog gyűlölete és az elavult romantikus jogi historizmus egymásbafonódó szellemi áramlata vette birtokába a kor közjogi gondolkodását.*” Horváth Pál: *Tudománytörténeti és módszertani...* 242. o.

Alapeszméjét Comte adta, miszerint „a jelenből a jövőbe nyíló utakat a történelem nyitja meg”⁶. A tudomány célja szerinte az, hogy a társadalmi fejlődés törvényeit feltárja.⁷ Az iskola jellemző tanításai a következők voltak:

- A romantikus ideológia torzításai elleni megszállott harc.
- Tagadták a történelmi tényeket meghaladó, átfogó természetjogi elveken alapuló szemléletet. Helyette a pozitív történelmi tényekből való kiindulást hirdették.
- Az evolúció gondolatának, a fejlődést determináló tényezők előtérbe helyezése.
- A komparatív kutatómunka kiterjesztése.
- A forradalmi fejlődés tagadása.
- Előtérbe helyezi a kutatómunka kiszélesedését és a tárgyilagos részletkutatások tekintélyének a fokozását.
- Az adott kor társadalmi problémáitól való elszigetelődés.
- Sajátos tényleíró jogtörténet, amely középpontjába a középkori-feudális jogrendet helyezi, így a pozitivisták műveiből hiányzik a középkor és feudalizmus bírálata.
- A történelmi-jogi iskola homályos fogalmaival és annak tanaival való kooperálás és ebből következően a pozitív történelmi tények tiszteletben tartása, valamint a nemzeti jog történelmi forrásanyagának a feltárása.⁸

Magyarországi reprezentásai közül legjelentősebb Hajnik Imre.⁹

Az iskola minden pozitívuma ellenére azonban kritikájaként fogalmazható meg a túlzott pozitivisták beállítottság és minden más – akár közvetítő irányzat – elutasítása.

Témám szempontjából a további irányzatok – vegyes/retrográd nacionalista, szellettörténelmi irányzatok – ismertetését mellőzném, mivel a bevezetésben kitértem a feladatom – a debreceni jogi kar jogtörténeti módszertanának a bemutatása – a már ismertetett irányzatok stílusjegyeivel is kielégítő módon körvonalazható.

3. Szentpéteri Kun Béla

3.1. Sz. Kun Béla élete

1874. november 8-án született a Bihar vármegyei Monostorpályiban. Református családja révén őt is reformátusnak keresztelték, amely későbbi életében lényeges szerepet töltött be. Néhány év ügyvédjelöltség után, 1897-től a máramarosszigeti, majd 1905-től a református debreceni jogakadémia tanára lett.¹⁰

⁶ Asztalos László, Csizmadia Andor, Kovács Kálmán: *Magyar állam- és jogtörténet*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998. 27. o.

⁷ „A modern jogtörténetírás kiszélesedett érdeklődése az egyes népek, nemzetek történelmi előrehaladásának jobb megértését szolgálja.” (Horváth Pál: *Tudománytörténelmi és módszertani...* 267. o.).

⁸ Horváth Pál: *Tudománytörténelmi és módszertani...* 249.; 277.; 283–285. o.

⁹ Részletesen lásd: Illés József: *Hajnik Imre és a magyar jogtörténet*. Budapest, 1928.

¹⁰ Erre vonatkozó adatokat találunk Hollósi Gábor: *A Debreceni Jog- és Államtudományi Kar története*. Debrecen, 2007. című tanulmányának 18., illetve 57. oldalán, Varga Zoltán: *A Debreceni Tudományegyetem története I. 1914–1944*. Debrecen, 1967. című munkájának 181. oldalán, valamint részletesebben Csohány János tanulmányában: *Szentpéteri Kun Béla: A tudós egyházjogász és sokoldalú szervező*. In: P. Szabó Béla–Madai Sándor: *A Debreceni Tudományegyetem jogász rektorai (1915–1947)*, Debrecen, 2002., 131–150. o.

Pályája korai szakaszában bekapcsolódott a helyi politikai életbe. Liberális politikai nézeteit egyhamar felváltotta konzervatív érzülete, amely révén a magyar feudális jogrendet tekintette „ősi nemzeti magánjognak”, amelyre tekintettel nagy jelentőségűnek véli a korabeli jogintézmények múltjának a feltárását. Különösen nagy hangsúlyt fektetett az egyházi közéletben való részvételre. Ezt támasztja alá a debreceni egyetem megalakításában vállalt kiemelkedő szerepe,¹¹ továbbá az a tény, hogy az egyházkormányzati szervek tevékenysége mellett, a törvényalkotást végző zsinatok keretein belül is tevékenyen munkálkodott.

Közel 41 éves oktatási tevékenység után,¹² Szentpéterit többszöri nyugdíjazási kérelme elutasítása után, végül 1946-ban helyezték nyugállományba. 1950. június 13-án, 76 évesen hunyt el szeretett városában, Debrecenben.¹³

3.2. Szentpéteri Kun Béla szerepe a jogi karon oktatott tárgyak helyettesítésében

Egyéb tantárgyak helyettesként való oktatása sem rettentette el, ezért az 1944/45 tanév első félévében a Közjogi tanszék, 1943/44 tanév második félévében és 1944/45 tanévben a Politikai Tanszék, 1938/39 és 1939/40 tanévekben Bozoky Ferencsel együtt a Közigazgatási és Pénzügyi Jogi Tanszék, 1919-ben és az 1936/37 tanévben a Magyar és Osztrák Magánjogi Tanszék helyettes tanári feladatait is ellátta.

Kiterjedt tárgyi tudása révén a jogtörténet keretei közé tartozó speciálkollégiumok helyettesítésében is részt vállalt.¹⁴

3.3. Munkássága

Korai munkásságát az egyházjogi érdeklődés mellett a közjogtörténeti kérdések kutatása jellemezte.¹⁵ Egyházjogi kutatásai leginkább Kálvin egyházalkotmánya és Tisza István egyházi szerepe köré csoportosíthatók.

A Debreceni Jogakadémián 1905. november 16-án tartott székfoglaló beszéde is ezt a címet viseli: *Kálvin egyházalkotmánya*.¹⁶ Ebben bemutatja az egyház fogalmát, az egyház és állam kapcsolatát történelmi korszakokra történő pontos utalásokkal, az egyházalkotmány alapelveit, az egyház szervezeti felépítését, valamint az egyházi gyülekezetekre vonatkozó tanításokat.

¹¹ Ez leginkább levelezésekben, tanácsuléseken való részvételen, indítványok megtételében mutatkozott meg.

¹² 1905–1914-ig jogakadémiai tanár; 1914–1946-ig egyetemi ny. r. tanár.

¹³ Szentpéteri ellen ekkor már közel két éve rágalomhadjárat folyt „*Horthyról írt hódoló írásai és könyvei miatt*”.

¹⁴ Az 1914- és 15-ös tanévekben helyettesként oktatta a „Jogtörténeti speciálkollégiumot”, a „Magyar jogtörténet forrásai” című tárgyat, valamint az „Osíség” című speciálkollégiumot.

¹⁵ Nádori méltóság és felelős kormány (1902., Bp.); Jogtörténeti irány magánjogunkban (1900., Máramarossziget); és a Tervezet törvényes öröklési rendje (1904., Bp.). (L.: Varga Zoltán: *A Debreceni Tudományegyetem története I. 1914–1944*. Debrecen, 1967. 181. o.).

¹⁶ Kun Béla: *Kálvin egyházalkotmánya*. Hegedűs és Sándor könyvkereskedése Kiadó, Debrecen, 1906.

Idősebb korában a katedra mellett nem igazán folytatott kutató tevékenységet, tanulmányai, cikkei csak ritkán jelentek meg. Ilyen volt a Tisza István Tudományos Társaság 1937. december 8-án Budapesten tartott vándorgyűlésén bemutatott előadása, amelynek címe: „*Tisza István és a vallásfelekezeti béke*” volt.¹⁷

Jogtörténettel kapcsolatos írásai és munkái legnagyobb számban a házasság intézményével és annak történeti előzményeivel foglalkoznak.¹⁸ Éppen ezért a házassági jog tárgykörében született szakdolgozatoknak – amennyiben nem ő volt a témavezetője – szinte mindig ő volt az egyik bíráló professzora. Emellett született munkája „*Nádori méltóság és felelős kormány*”¹⁹ és „*Jogtörténeti irány magánjogunkban*”²⁰ címmel is. Előző munkájához kapcsolódóan védte nála szakdolgozatát Rajky László is „*A kormányzói hatalom*” címmel. Jogtörténeti munkásságáról általánosságban tehát az mondható el, hogy a házasság és a családjog tárgykörében született munkáiban, szinte minden esetben található jogtörténeti utalásokat és jogtörténeti vonatkozású részeket is.

Mindezeket túl, a joghallgatók helyzetét megkönnyítendő 56 oldalas jegyzete jelent meg „*Bevezetés a jog- és államtudományba*”²¹ címmel, valamint egy kétkötetes, az egyetemi tananyagot két félévben külön tárgyaló, megközelítőleg 1100 oldalas kézírásos tankönyve „*Magyar alkotmány- és jogtörténet*”²² címmel.

3.4. Sz. Kun tudományos módszertana

Kutatási és tudományos tevékenységét módszertanilag jellemezni nem könnyű feladat, már csak azért sem, mert Sz. Kun Béla nem elsősorban jogtörténész, hanem egyházjogász volt. Ha azonban mégis meg akarom ragadni kutatásainak módszertani mikéntjét, azt mondanám, hogy Szentpéteri Kun Béla életpályája elején egyértelműen a konzervatív, középkor-irányultságú történeti jogi iskola tanait tette magáévá. Azonban az évek előrehaladtával a pozitív jogi iskola elemeit lehet megfigyelni munkásságában. A forráskutatás és forráselemző, kritikai észrevételeket mellőző tanulmányai elsősorban a feldolgozott témának a sajátosságaiból adódtak. Hiszen ha valamely történelmi esemény megtörtént és azt hitelesen dokumentálták is, akkor annak tartalmával nehéz vitatkozni, azt nehéz kritikai szemlélettel vizsgálni.

Sz. Kun Béla oktatási tevékenységéről az mondható el, hogy a jogtörténetet nem saját fő tárgyaként, hanem kényszerből oktatta, mivel az Országos Levéltárból a karra oktatónak meghívott Iványi Béla a kar alapításakor tüzettségként még tényleges frontszolgálatot teljesített. Mindennek ellenére Wenzel Gusztáv és Hajnik Imre hatására (utóbbi szerző munkásságának hatása Iványi jegyzetén is egyértelműen érezhető) Sz. Kun a jogtörténet oktatását legjobb tudásának megfelelően és kimagaslóan jól teljesítette.

¹⁷ Kun Béla: *Tisza István és a vallásfelekezeti béke*. Stádium Könyvkiadó Rt., Debrecen, 1938.

¹⁸ Kun Béla: *A házasságról*. Máramarosziget, 1902.

¹⁹ Kun Béla: *Nádori méltóság és felelős kormány*. Budapest, 1902.

²⁰ Kun Béla: *Jogtörténeti irány magánjogunkban*. Máramarosziget, 1900.

²¹ Kun Béla: *Bevezetés a jog- és államtudományba*. Debrecen, 1937.

²² Kun Béla: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. Debrecen, 1909.

4. Iványi Béla

4.1. *Iványi Béla élete*

Iványi Béla 1878-ban született Nagykanizsán. Tudományos munkássága 1903-ban kezdődött meg, amikor is megszerezte a Budapesti Tudományegyetem jogtudományi doktori oklevelét. Még ebben az évben munkát kapott a Magyar Országos Levéltárban, mint díjtalan gyakornok, később levéltári tiszt, majd fogalmazó, egészen 1914-ig.²³ 1914-től a Debreceni Egyetem magyar alkotmány- és jogtörténeti tanszékének nyilvános rendkívüli (1914–1917), majd a háborúból visszatérve nyilvános rendes (1917–1927) tanárává választották. Az 1925- és 1926-os években a kar dékáni tisztségét is ő látta el. 1927-ben olaszországi kutatásai miatt helyettesítését Szentpéteri Kun Béla látta el. 1927–1938-ig a Szegedi Ferenc József Tudományegyetem nyilvános rendes tanára, majd 1934–35-ben a jogi kar dékánja is lett. 1938-ban vonult nyugdíjba.

1920. május 5-én a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta, mely posztot az 1922. december 12-i „Mossóczy Zakariás és a Magyar Corpus Iuris keletkezése” című székfoglaló beszédével foglalta el. Egy sajnálatos esemény miatt azonban 1937-ben tagságáról és egyetemi tanári posztjáról is lemondani kényszerült. 1964-ben hunyt el egy Balaton melletti településen, Vonyarcvashegyen.

4.2. *Levéltári kutatásai*

Iványi kutatásainak a középpontjában a kútfők felkutatása és rendszerezése állt, amely az egyes, nevezetesebb magyar levéltárak anyagának a megismerésében és összegyűjtésében öltött testet.²⁴ Tudományos igénnyel és a kutatás iránti legmélyebb elkötelezettséggel tárta fel a bártfai és az eperjesi levéltárat, Mossóczy Zakariás és Batthyány Boldizsár magángyűjteményét, szenedéllyel és szakértelemmel kutatta a Szepesség és Márkusfalva történetét. Szakmai tájékozottságát és rendkívüli anyagismeretét támasztja alá az a tény is, hogy a legjelentéktelenebbnek tűnő momentumok sem kerülhették el a figyelmét, ha egy könyvtár anyagának a feldolgozásáról volt szó.

Nem elégedett meg, nem szorítkozott csupán a magyar nyelvű források feltárására. Ugyanolyan, ha nem nagyobb figyelmet szentelt a latin és német kútfők feltárásának, értelmezésének, illetve kitért a korábban felmerült félreértések, mások általi félrefordítások kijavítására is. Ezen az értelemben nem volt rest beismerni saját hibáit, félrefordításait sem. Ezeket és a hibásan feltüntetett adatokat rendszeresen közzétette könyvei későbbi kiadásaiban, illetve az utóbb megjelent monográfiáiban. Iványi tehát saját magával szem-

²³ Munkájának a kezdetét a levéltárban az a tény tette érdekessé, hogy a felvételi kérdéseket az a Pauler Gyula tette fel neki, aki maga is 1863-ban, a budapesti egyetemen jogi doktori címet szerzett, és akinek az apja Pauler Tivadar, a neves jogtörténész.

²⁴ Ezt igazolja több gyűjteményes kötete is, többek között: „*A Királyi Magyar Egyetemi Nyomda története 1577–1927*”; „*Könyvek, Könyvtárak, Könyvnyomdák Magyarországon 1331–1600*”.

ben is alkalmazta a kritikát, de munkáiból ez a szemléletmód – történetesen a források kritikai szemlélete – sajnos hiányzik.²⁵

A városi levéltárkutatásai között szerepel „Gönc szabadalmas mezőváros történetének” a bemutatása, valamint első, jelentősebb kútfőkutatása 1910-ből, a „Bártfa szabad királyi város levéltára 1319-től 1526-ig”²⁶ címet viselő monográfia, és ennek „testvér-monográfiája”, Eperjes város levéltárának a feldolgozása.²⁷ Ez utóbbi keletkezésének a helye megtévesztő, hiszen a levéltár középkori anyagának a feldolgozására még a világháború előtt, leginkább 1908-ban, 1909-ben és 1911-ben, további részeinek rendszerezésére, pedig az 1917-1918-as esztendőkből, tehát Iványi debreceni éve alatt került sor.

A magánszemélyek levéltáraiban folytatott kutatásai során, Iványi nem csak a szeptességi és felvidéki városi levéltárakban merült el, hanem mélyreható szenvedéllyel kutatta a már említett Mossóczy Zakariás, Batthyány Boldizsár, Thurzó György és további magánszemélyek levél- és könyvtárait is. Ezen kutatásai keretében kiterjedt családfvizsgálatokat is végzett, valamint, mint azt már korábban is kiemelttem, nem csak a magyar, de a latin nyelven (egyes esetekben kizárólag csak a latin nyelven) megtalálható forrásokat is felkutatta.

Iványi művei legnagyobb hiányosságának a kritikai szemlélet hiányát tartom, mivel – semmilyen gyanúval sem élve – valamennyi, általa megjelölt és feldolgozott forrást konkrét, helytálló kútfőnek tartott.²⁸

4.3. Iványi jogi karon vállalt szerepe

A jogtörténeti tanszék első nyilvános rendes tanára Iványi Béla professzor, egyéb irányú elfoglaltságai, minden idejét felemésztő kutatómunkája mellett nem vállalt helyettesítést, holott véleményem szerint, széles körű anyagismerete révén bármely tanszék szívesen vette volna segítségét.

Az ő professzori idején a tanszék neve „Magyar Alkotmány- és Jogtörténeti Tanszék” lett, amely nem teljesen állt összhangban az oktatott főtárggyal, hiszen annak neve az 1914/15 és az 1915/16-os tanévekben „Magyar alkotmány és jogtörténet, tekintettel a nyugat-európai jogfejlődésre” volt.²⁹

Iványi Béla alapvetően középkor-centrikus felfogása tükröződik az előadott speciálkollégiumaiban is. A Corpus juris, a Tripartitum, a városok joga, valamint a francia és germán jogtörténet oktatása nem állt messze kutatási témáitól. 1916–1920-ig leginkább a középkori germán jogot és Werbőczy Hár-

²⁵ Egy hasonló mondat váltotta ki Iványi történészi pályájának legnagyobb törését. Nevezetesen Mályusz Elemér azon mondata, melyet a gönci várostörténeti forráskiadványhoz írt: „Göncz szabadalmas mezőváros történetének írója [...] figyelmét annyira lefoglalják nagy fáradsággal összegyűjtött adatai, hogy nem törekszik kellő összegegyeztetésükre, félvén, hogy azok kikerülve izoláltságukból, kevésbé meggyőzőek lesznek.”

²⁶ L.: *Bártfa szabad királyi város levéltára 1319-től 1526-ig* (Budapest, 1910. Kiadja az MTA).

²⁷ Iványi Béla: *Eperjes Szabad Királyi Város levéltára (Archivum liberae Regiaeque Civitatis Eperjes) 1245–1526*. (Szeged, 1931. Kiadja a SZTE.)

²⁸ Ezt a gondolatmenetet azzal kell kiegészítenem, hogy Iványi egyes kutatásaiban már egyre jobban megfigyelhető a kritikai szemlélet alkalmazása és az alaposabb forráskutatás, forráselemzés. L.: *Mossóczy Zakariás és a Magyar Corpus Iuris keletkezése*. (Budapest, 1926. Kiadja: MTA.)

²⁹ Az 1914/15-ös tanév II. félévében Európai jogtörténet, különös tekintettel a magyar jogfejlődésre.

maskönyvét adta elő. Az 1922/23 első és 1925/26 tanévekben pedig az európai jogtörténettel kapcsolatos tárgyakat oktatta. Később „a kiváltságolt nemzetiségek joga” cím alatt adott elő speciálkollégiumot.³⁰

4.4. Iványi módszertana

Jogi historikai módszertanát jellemezve a következőkre jutottam. Iványi munkásságában egy kettősséget véltem felfedezni. Ugyanis módszertanát vizsgálva a történeti jogi iskola és a modern jogpozitivizmus határán helyezkedik el. Mégpedig a következő jellemzők alapján:

A történeti jogi szerepét erősítik a következő tények:

- A történelmi jog felé fordulás.
- Szembenállás az idegen jogokkal (l.: „*Adalékok a nemzetközi jog történetéhez a Jagello-korban*” című munkáját, melyben magyar jogi alapokra építi fel nemzetközi történeti-jogi kutatásait).
- Az egyetem falain kívüli tudományos élet.
- A nemzeti sajátosságok előtérbe helyezése.

A következő szempontok alapján azonban azt lehet mondani Iványiról, hogy pozitivistá, hiszen:

- tagadja a történelmi tényeket meghaladó, átfogó természetjogi elveken alapuló szemléletet (hiszen csak konkrét pontos történelmi tényeken alapuló munkák születtek meg kezei alatt);
- előtérbe helyezte a kutatómunka kiszélesedését és a tárgyilagos részlet-kutatások tekintélyének a fokozását;
- sajátos tényleíró jogtörténet, amely középpontjába a középkori-feudális jogrendet helyezi;
- a pozitív történeti tények tiszteletben tartása, valamint a nemzeti jog történelmi forrásanyagának a feltárása.

Ez utóbbi két megállapítás, úgy vélem, hogy nem szorul különösebb magyarázatra, és megcáfolhatatlanul alátámasztja azokat a megállapításokat, amelyeket Iványi kutatásainak az elemzése során a korábbiakban taglaltam. A jogtörténeti tanszék professzori székében őt követte Baranyai Béla.

³⁰ Kiváltságolt nemzetiségeken Iványi a szlávokat (közülük is a felvidéki cseh-tótokat) érti.

5. Baranyai Béla

5.1. Baranyai Béla élete

Baranyai a mai Horvátország területén a károlyvárosi járás székhelyén, Károlyvárosban született 1882. október 21-én. Jogi tanulmányait a pécsi jogakadémián és a budapesti egyetem jog- és államtudományi karain végezte. 1905-től Baranya vármegye allevéltárosa, 1910-től pedig Somogy vármegye főlevéltárosa. 1913-tól a budapesti Országos Levéltár munkatársa. 1927. október 24-től 1945. február 3-ig bekövetkezett tragikus haláláig³¹ a debreceni egyetemen, az alkotmány- és jogtörténet nyilvános rendes tanára volt.³²

5.2. Baranyai munkássága

Elsősorban a magyar középkori és újkori jogtörténettel és egyháztörténettel foglalkozott. Erről árulkodnak legismertebb munkái is:

- *Somogy vármegye nemes családjai.* (1914., Budapest.)
- *Zsigmond király ún. Sárkány-rendje, adalék a magyar trónöröklési kérdés történetéhez.* (1926., Budapest.)
- *A lengyel királykoronázás. Négy közlemény a magyar jog- és alkotmánytörténethez.* (1927., Karcag.)
- *Némi adalék jog- és egyháztörténetünkhöz.* (1942., Budapest, Stephanaeum Nyomda).

Baranyai, ellentétben Iványival, katedrai évei alatt nagyon keveset kutatót. Láthatjuk, hogy az imént felsorolt műveiből is kizárólag egy készült a debreceni évei alatt. Éppen ezért csak ezen egy önálló tanulmányával kívánok foglalkozni ezen fejezet keretein belül.

5.2.1. A Quadripartitum körüli vizsgálódásai

A „*Némi adalékok jog- és egyháztörténetünkhöz, vizsgálódások a Quadripartitum körül*” című munka következménye az örökös királyság³³ eszméjének történetét kutató munkásságának. A munka, hasonlóan Iványi műveihez, tudományos igényvel megírt, a téma előzményeit és következményeit is bemutató, pontos latin nyelvű hivatkozásokkal bővített³⁴ és a tárgyalt kor vala-

³¹ A harcok Debrecen felé közeledvén úgy érezte, hogy nem maradhat tovább a városban, és családjával együtt berlini rokonaikhoz menekültek, ahol egy bombatámadás alkalmával alkalmi otthonuk összeomlott és maga alá temette a bent lakókat. (Levéltári közlemények: XXIV. Évfolyam (1946). 356–357. o.).

³² <http://www.netlexikon.hu/yrk/Ryrgenwm/959>;

http://elemek.nif.hu/00300/00355/html/ABC_00523/00982.htm (letöltés ideje: 2010. december 16.).

³³ Baranyai Béla: *Az örökös királyság eszméje 1655–1687. és Esterházy Pál* (Emlékkönyv Dománovszky Sándor születése hatvanadik fordulójának ünnepére). Budapest, 1937. 84–110. o.

³⁴ A munka tanulmányozása során ez jelentette a legnagyobb nehézséget, hiszen a szerző természetesen veszi az olvasó tökéletes latin nyelvtudását, és gyakran a magyar szövegbe ékelve, lefordíthatatlanul hagyja a latin kifejezéseket, mondatokat.

mennyi szegmensét – így például a korabeli törvénycikkekét is – részletesen taglaló tanulmány. Annyiban azonban eltér Iványi alkotásaitól, hogy Baranyai nem mellózi a logikai következtetéseknek, a kérdések feltételének és az azokra adott válaszoknak, valamint a kritikai észrevételeknek a szintézisét sem.

Már maga az első fejezet egy kérdésfeltevéssel indul. „Mikor történhetett, mikor történt a két szöveg elkészülte?”³⁵ Ebben a fejezetben a Quadripartitum szövegének eredetét kutatja Baranyai. A következő oldalon ki is emeli a szerző, hogy a szövegváltozatok között eltelt két év (1553–1556) nem biztos, hogy jelentőséggel bír, de mindenképpen szükséges ennek a megállapítása.

Láthatjuk tehát, hogy Iványival ellentétben, Baranyai továbblép a forráskutató-forrásleíró tudományos módszeren és kritikai szemlélettel tekint valamennyi, hitelesnek tűnő kútfőre. Ha pedig ellentmondást, vagy annak gyanúját véli felfedezni, nélkülözhetetlennek tarja annak feloldását. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy Baranyai valamennyi forrás esetében szükségét látja eredetének bizonyítását, csak ott, ahol a „jogos kétely” felmerül.

Címével ellentétben nem egyháztörténeti munkáról van szó, hanem sokkal inkább egy részletes jogtörténeti tanulmányról, amely a magyar nemzet középkori, pontosabban a XVI. századi eseményeinek, törvényeinek az elemzését végzi el, egy adott történelmi dokumentum, a Quadripartitum köré fűzve.

5.3. Baranyai Béla speciálkollégiumai

Iványival ellentétben ő minden idejét és munkaerejét a tanításnak szentelte. Speciálkollégiumai között kiemelt szerepet tulajdonított az osztrák és német alkotmánytörténet oktatásának, amelyet 1929-től egészen 1941-ig előadott, az utódállamokról (Szerbiáról, illetve a horvát–magyar viszonyról)³⁶, valamint a magyar perjogról tartott előadásai mellett, Baranyai főbb kutatási területei közé II. Rákóczy Ferenc és a kurucokra vonatkozó irodalmi és bibliográfiai adatok tanulmányozása, a magyar középkori trónöröklés kérdései³⁷ és csekélyebb mértékben a magyar egyházjog³⁸ tartoztak.

Mindezek után 1942 és 1948 között a jogtörténeti tanszéken a főtárgy mellett nem adtak elő külön tárgyakat. Ennek oka egy viszonylag egyszerű tényre vezethető vissza, nevezetesen arra, hogy az idézett korban a főtárgy helyettesítésével is Flachbarth Ernőt, a jogbölcselet és a nemzetközi jog professzorát bízták meg, aki jogtörténész nem lévén, saját bevallása szerint nem tudta volna méltó módon folytatni elődei tevékenységét, ezért nem is vállalkozott speciálkollégiumok előadására.³⁹

³⁵ Baranyai Béla: *Némi adalékok jog- és egyháztörténetünkhöz, vizsgálódások a Quadripartitum körül*. Stephaneum Nyomda, Budapest, 1942. 44. o.

³⁶ Részletesen l.: Hollósi Gábor: i. m. 43. o.

³⁷ L.: részletesen: In: Századok, 1926. (60. évf.) 4–6. sz. 561–591. o.

³⁸ Baranyai Béla: *.Némi adalék jog- és egyháztörténetünkhöz*. Stephaneum Nyomda, Budapest, 1942.

³⁹ A főtárgy oktatását szabatosan, pontos hivatkozásokkal és más tudományágakra is kiterjesztve folytatta.

5.4. Baranyai módszertana

Végső soron Baranyai a történeti jogi módszer és a pozitivista jogtudomány kutatásának egy sajátos szintézisét adta, mivel a történelmi jog felé fordulás és a nemzeti sajátosságok előtérbe helyezése mellett, sem az idegen jogokkal való szembefordulás,⁴⁰ sem pedig az egyetem falain kívüli tudományos élet⁴¹ nem jellemezte. Pozitivista oldalról pedig az mondható el róla, hogy a kutatómunka kiszélesedése és a tárgyilagos részletkutatások előtérbe helyezése mellett nem jellemző rá a pozitív történelmi tények feltétel nélküli tiszteletben tartása.⁴²

6. Flachbarth Ernő

6.1. Flachbarth Ernő élete

Flachbarth 1896. március 3-án a Szepes vármegyében található Gölnicbányán született. Későbbi tudományos kutatásai és érdeklődése is ennek megfelelően a felvidékhez kötődnek. Ami kutatásaim szempontjából jelentős, hogy 1940. október 19-től⁴³ kezdődően, Teghze Gyula halálával, a debreceni Tisza István Tudományegyetem nemzetközi jogi tanszékének nyilvános rendes tanára volt egészen a kar megszüntetéséig, 1949. augusztus 31-ig. Életének utolsó szakaszában 1949. június 16-tól a Pécsi Egyetem Nemzetközi Jogi Tanszékét vezette, egészen 1955. december 12-i haláláig.⁴⁴

6.2. Jogtörténet-oktatási tevékenysége és módszertana

Flachbarth Ernő elsősorban nemzetközi jogász volt. A jogtörténetet egy kényszerhelyzet miatt volt szükséges oktatnia, amely feladatát mellelleg hibátlanul és éppoly precízséggel végezte, mint fő tárgyának az előadását. „*A hallgatókat mindig felnőttként, kollégaként kezelő, rendkívül szerény...*”⁴⁵ Flachbarth nemcsak a nemzetközi jogi dokumentumok keletkezési idejét tudta fejből, hanem valamennyi jogtörténeti előadást is papírok és egyéb jegyzetek nélkül – fejből felidézve a témához kapcsolódó tényeket, adatokat és szerzőket – tartotta meg.

⁴⁰ L.: Baranyai Béla: „*A lenyel királykoronázás*” című művét.

⁴¹ Ennek a kijelentésnek pedig pontosan az ellenkezője igaz, hiszen Baranyai kutatásait az egyetemi katedrára lépve tudta csak igazán felhasználni, hasznosítani.

⁴² Láthatjuk a Quadripartitum körüli vizsgálódásai keretében, hogy gyakran kritikai szemmel nézte az akár egyértelműen dokumentált tényeket is.

⁴³ A tárgya, a nemzetközi jog oktatását azonban csak az 1940/41. tanév második félévében kezdte meg.

⁴⁴ Életének, kari tevékenységének és művei elemzésének kapcsán részletesebben l.: Siska Katalin –Szabó Krisztián: *Flachbarth Ernő*. In: P. Szabó Béla–Madaí Sándor (szerk.): *A Debreceni Tudományegyetem jogtanárai I.* Debrecen, 2004. 120–153. o.

⁴⁵ Cséka Ervin: *Emlékezés régi debreceni jogászprofesszorokra*. In: *Jogtudományi Közlöny*, (57. évf.) 2002. (2. sz.) 111. o.

Jogtörténész nem lévén sem speciálkollégiumokat, sem pedig szemináriumokat nem tartott, eltekintve az 1946/47-es tanév első félévétől. Az oktatott tárgy címét „Magyar és összehasonlító európai jogtörténetre”, majd az 1948–49-es tanév második félévében, a jogpolitikai követeléseknek eleget téve „Általános jogtörténetre” módosította, de lényegében a leadott anyag összetételén semmit sem változtatott.

Flachbarth módszertanával kapcsolatban mindenekelőtt annyit kívánok megjegyezni, hogy a szocialista fordulat után, a tanári katedrán való megmaradása és tudományos kutatásainak a folytatása érdekében kénytelen volt konformizálódni, annak ellenére, hogy a szocializmus tanaival nem értett egyet.⁴⁶

Flachbarth Ernő módszertana merőben más, mint elődeié. Flachbarth is nagyon pontosan, szabatosan és már szinte végletekig menő részletességgel tárgyal egyes témaköröket, fő kutatási témájából eredően jellemzően közjogi vonatkozású témákat, míg például a magánjoggal kapcsolatos felvetései csak nagyon kis részét teszik ki munkájának.

Rá már egyértelmű hatást gyakorolt Eckhart Ferenc munkássága. Hiszen nemcsak a jegyzetében több helyen említi Eckhart professzor nevét, de munkájának egészen érződik a komparatív összehasonlító szemlélet jelenléte. A jogtörténet korszakainak a csoportosítása során külön megemlíti Eckhart Ferenc osztályozását és külön fejezetet is szentel a Szent-korona-tan bemutatására. Flachbarth nem rest a latin nyelvű irodalmat sem feldolgozni, hiszen Bölcs Leó és Konstantinos írásai és nézetei is visszatükröződnek jegyzetében.

Végső soron tehát annyit mondhatunk el, hogy Flachbarth professzor, a rá kényszerből nehezedett feladatot is kiválóan teljesítette. Tudásának legjavát adva, hatalmas kutatómunka és anyaggyűjtés eredményeképpen⁴⁷ egy olyan jegyzetet tudott elkészíteni és leadni a régi debreceni egyetem jogi kara utolsó éveiben, amely méltán megérte volna azt is, hogy akár ne helyettesítő, de nyilvános rendes tanára is lehessen a jogtörténeti tanszéknek.

7. Befejezés

Láthatjuk tehát, hogy a debreceni jogi kar historikusai összetett szemlélettel, de annál részletesebben, tudományosabban szemlélték a jogtörténetet. Kutatási és oktatási tevékenységük során sem feledkeztek meg arról, hogy a jogtörténet fejlesztésére az egyetemi katedrán kell időt fordítani, hiszen az, mint „szellemtudomány” a jogi közéletben, a joggyakorlatban – habár szükség lenne rá – nem tud érvényesülni.

Módszertanukban és kutatási témáikban jelentős eltérések figyelhetőek meg, de akár a köz-, akár a magánjog történetét kutatták, a debreceni jogi kar historikusai mindig megkeresték az adott téma esszenciáját, tudásuk legjavát adva próbálták megfelelni a kor, a hallgatók, és végső soron a jogi tudományos közélet kritériumainak.

⁴⁶ Higgadt egyéniségének köszönhetően azonban, könnyedén vette a politikai fordulat okozta változásokat.

⁴⁷ Egyértelműen érezhető, hogy Flachbarth az előadások elkészítésekor figyelembe vette elődei tevékenységét is, hiszen a Corpus Iuris Civilisről is önálló fejezetben értekezik, továbbá egyes helyeken érezhető, hogy Iványi Béla jegyzete is nagy segítséget nyújtott neki előadásainak megtartásához.